

РОЗДІЛ I

Філософська антропологія та філософія культури

УДК 299.52

Ангеліна Ангелова

Концепція старості, довголіття та безсмертя у міфології синто

Проаналізовано образ старості, сформований у традиційному японському суспільстві під впливом автохтонних вірувань синтоїзму; визначено роль мудреця-довгожителю та старого очевидця у міфології синто; порівняно архетипи довголіття та безсмертя в релігійних поглядах японців.

Ключові слова: геронтософія, синтоїзм, міфологія.

Постановка наукової проблеми та її значення. Жителі сучасної Японії вже кілька десятиріч поспіль займають перше місце у світі за довголіттям. Старість у країні оточена ореолом природної святості, а особи похилого віку мають усі можливості для успішної соціальної реалізації впродовж останнього періоду життя. Таке ставлення до старих пояснюється давніми японськими традиціями, зокрема віруваннями та релігійною міфологією, дослідження яких із порівняльно-геронтософського погляду має глибоку перспективу.

Традиційна релігія японців відображена в численній академічній літературі. Засновником наукового дослідження синтоїзму вважають японського релігієзнавця Като Генті. Він та його наслідувачі (К. Янагіта, Ц. Мураока, С. Орікуті, Ц. Маюмі, Т. Фукамі, М. Сонода та ін.) трактували синто як духовну основу японської цивілізації. Західна синтологія характеризується відмовою від трактування синто як цілісної та незалежної релігії (Дж. Брін, А. Грапард, Ф. Рамбеллі, М. Теувен, Б. Шайд та ін.). Більшість слов'янських японознавців уважає, що синтоїзм змінював лише зовнішні форми під впливом синокорейської культури. Становлення синтоїстських теорій відстежували Л. М. Єрмакова, О. М. Мещеряков; про традиції та роль синтоїзму в державному устрої Японії писали А. С. Бачурін, О. М. Кабанов, А. О. Накорчевський та багато інших учених; питанням міфології синто присвячено роботи І. С. Лісевича, Н. І. Никуліна, С. Ю. Неклюдова, М. Н. Нікітіної, Б. Л. Ріфтіна, О. М. Садокової та ін. Релігійні традиції японців описував вітчизняний сходознавець А. М. Краснов. Сучасні вітчизняні дослідники-японісти О. О. Коваленко, В. А. Рубель висвітлювали проблему етногенезу японців та багато інших культурно-історичних аспектів.

За всієї популярності японської тематики в дослідницькій літературі, геронтософський аспект представлений лише демографічною фіксацією феномену довголіття в сучасній та традиційній культурі Японії. Окремих досліджень образу старості в релігійній свідомості японців немає.

Мета статті – проаналізувати образ старості в міфології синтоїзму: і автохтонні, пов'язані з архаїчними традиціями, погляди на роль та місце старості в житті людини, і сформовані під впливом конфуціанства та даосизму провідні міфологеми.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Етнічна релігія японців сформувалася в VI–VII ст. на базі родоплемінних анімистичних культів і шаманства. Термін *синто* (дослівно «шлях богів») виникає в XIII ст. для визначення місцевих культів, на противагу материковим релігіям. Синтоїзм, загалом, – це сукупність політеїстичних вірувань, обрядів та міфологічних уявлень, що ґрунтуються на різномірних анімистичних, фетишистичних, тотемістичних явищах, які склалися в середовищі різних етнічних груп Японського архіпелагу. Синтоїзм сформував

особливий погляд на значення та етапи людського життя. Саме міфологічні уявлення та вірування заклали підвалини сакралізованого образу старості, характерного для традиційної японської культури. Розлога архаїчна міфологія, що стала основою синто, згодом була розширена за рахунок конфуціанських та даосько-буддистських міфологем.

На формування образу старості в японській ментальності вплинув, передовсім, поширений із прадавніх часів культ предків. Для синтоїзму характерне вшанування духів природи комплексно з духами предків, ієрархію яких очолює родовий першопредок. Оскільки, згідно з базовою ідеєю синто, світ з усім своїм різноманіттям речей та феноменів був народжений божествами *ками*, люди є їх прямими нащадками. Тому за архаїчних часів уважали, що кожен клан має свого божественного прародителя. Родовий *ками* (*удзігами*) був для членів роду найбільш шанованим божеством, а самі члени клану (*удзіко*) вважалися його дітьми [10, с. 113–114].

Культ предків був тісно пов'язаний з уявленнями про потойбічний світ. Старих, чиї душі після смерті відійшли в гори, етнічна свідомість перетворювала на міфологічних істот. Таке походження мають, зокрема, горні духи *ямамба* та *ямаотоко*. *Ямаотоко* (дослівно «гірський чоловік») – це величезний старий, тіло якого вкрито довгим білим волоссям. Його вважають добрим духом, який може допомогти мандрівникові, що заблукав, виступаючи в ролі доброзичливого першопредка, що зливається із силами природи. У деяких районах *ямаотоко* ототожнюють з духом гори, інколи його вважають матеріалізованим гірським відлунням. *Ямамба* (дослівно «гірська стара») у фольклорних текстах наділена більш неоднозначними характеристиками. Вона з великою любов'ю ставиться до своєї дитини-велетня, при цьому намагається зловити та з'їсти людських дітей. *Ямамба* виступає посередником між світом нащадків та пращурів, які через неї часто передають героям міфів чарівні предмети [11, с. 118]. Оскільки «гірські духи» японської демонології (*яма-но йокай*) пов'язані з культом предків, поруч з останніми вони є гарантами родючості, достатку та довголіття. Саме тому поклоніння їм є важливою та обов'язковою ланкою обрядової культури синто. Прикладом того є найпопулярніший у країні культ Фудзіями, яку й донині вважають крупним синтоїстським святилищем.

Відштовхуючися від культу предків, міфологія синтоїзму створює амбівалентний образ старості: з одного боку, під впливом материкових релігій простежується тенденція до обґрунтування ідеї беззаперечної поваги до старих та старості, з іншого – стихійне язичницьке мислення осмислює старіння неоднозначно, в усій духовно-тілесній суперечливості цього процесу.

Присутня в міфології дидактика вшанування старих пов'язана насамперед із міфопоетичними інтерпретаціями історії японської держави. Так, у спробах виправдання легітимності влади імператорського роду простежується певна еволюція. У період ранньої історії в японців існував великий сонм богів, який, як і тогочасне додержавне суспільство, не вкладався в чітку систему. Синтоїстські боги, уособлюючи духи природи, не мали людської подоби та будь-яких ієрархічних розстановок [7, с. 267]. Зі створенням на початку VII ст. бюрократично-правової держави (період Асука), були штучні спроби розділити богів, за китайським узірцем, на небесних та земних. Небесний пантеон мав імітувати державний устрій: він складався з богів-чиновників, потойбічних двійників начальників земних канцелярій та управ. Однак, як зазначав дослідник синто А. Накорчевський, «бюрократизація японських *ками* не вдалася; вони так і не стали остаточно потойбічними двійниками чиновників, зберігаючи вільне буяння своєї архаїчної священної натури» [10, с. 206].

Хоча архаїчну міфологію не вдалося ввести в чітку ієрархічну систему, давня ідея покори та послуху старим та старшим була значно посилена і стала провідною в міфічних оповідях. Здебільшого особи похилого віку в міфах, корелюючися з образами першопредків, виступають як мудрі, доброзичливі радники та помічники. Однак якщо до них починають ставитися зі зневагою, старі чарівники та духи гніваються та чинять лихо, стаючи уособленням лихої смерті. Старі, чия допомога рятує життя, є міфологічними парами багатьох культурних героїв. Так, у міфі про боротьбу та змагання двох братів-першопредків чарівний старець Сіо-цуцуно одзі виготовляє для молодшого брата Яма-саті човен, що здатен перенести його до царства морського правителя. Рибальський гачок, за яким спускається під воду Яма-саті, зусиллями морського царя стає зачарованим, приносить бідність, одряхління та передчасну загибель. Лише за допомогою магії свого старого покровителя Яма-саті долає труднощі та змушує свого старшого брата Умі-саті підкоритися [1, с. 95]. В іншому міфі, викладеному в «Кодзікі», оповідається про боротьбу бога вітру та бурі Сусаноо зі змієм

Яматано-ороті. Сусаноо перемагає за допомогою старого Асінадзуті, що варить для змія чарівне sake, після чого божество бере шлюб із дочкою старого [1, с. 65]. Отож, знову старий чарівник постає медіатором, який допомагає героєві перемогти демонічних ворогів.

Поряд із тим, що старість ушановується як символ мудрості та близькості до першопредків, утрата репродуктивних функцій, яка неодмінно супроводжує процес старіння, осмислюється негативно, особливо тоді, коли йдеться про сюжети імператорського циклу. Причина полягає в тому, що генеалогія государів, міфологізуючися, постає головним складником культурно-історичного процесу не лише країни, а й Всесвіту: чим більше жінок та дітей має імператор, тим міцніші корені генеалогічного дерева, що має світовий масштаб.

Оповіді про кохання можновладців, яке набуває космічно-державного значення, були надзвичайно популярним міфологічним мотивом. Наприклад, «Кодзікі» розповідає про правителя Юряку, котрий, здійснивши подорож, зустрів красиву дівчину біля річки. Юряку велів їй не виходити заміж та очікувати його царського поклику. Акавіко чекала на государя 80 років, поки не зістарілась. Побачивши, що тіло стало худим та зів'ялим, вона пішла до царя з дарунками. Юряку дуже пожалкував про порушену обіцянку, проте не зміг узяти Акавіко за дружину: вона була дуже стара [8, с. 211]. Показовим є те, що в міфі взагалі не згадується про старіння самого Юряку: фігура сакрального правителя не лише не асоціюється зі старістю, а й ізолюється від літньої жінки, дотик до зів'ялого тіла якої може нашкодити здоров'ю та чоловічій силі імператора. Цей міф засвідчує амбівалентне осмислення образу старості: з одного боку, вона сакралізується, оскільки корелюється з образами божественних правителів та першопредків, з іншого, коли йдеться про фізичне одряхління та втрату репродуктивних функцій, – розцінюється як негативне явище.

У зв'язку із цим інтерес для аналізу представляють образи старих, які виявляють у міфологічних оповідях не лише мудрість і досвід, а й спритність та фізичне здоров'я. Зовнішня слабкість старих може бути оманливою. Великою популярністю в Японії користувалися міфологізовані оповіді про майстрів бойових мистецтв, які, маючи беззахисний вигляд, у потрібну мить демонструють неабияку силу та бойовий рівень. Накопичені за життя мудрість та духовна міць старої людини здатна подолати ворогів не лише людського, а й демонічного походження. Так, у японських чарівних казках, що представляють собою пізнішу трансформацію синтоїстських міфів, поширений образ тендітної старої, що перемагає чортів *оні*. Наприклад, події казки префектури Нагано «Велика стара» відбуваються напередодні Нового року. Місцевий князь посилає *оні* красти рисові коржички *моті* у селян. Проте *оні* отримують добрий урок від старої, що виявилася сильнішою за самого страшного чорта [11, с. 224].

Міфологічні оповіді містять сюжети й про те, як у зовні безсилих старих із задоволенням перетворюються могутні духи. Наприклад, ще один персонаж народних вірувань – *томе* (дослівно «стара жінка») – являє собою стару лису-чарівницю білого кольору. На відміну від інших популярних у японському фольклорі лис-перевертнів, що приносять людині лише зло, тисячолітня *томе* допомагає тим, хто її шанує [12, с. 384]. Отож, образи давніх старих, що набули мудрості та досвіду, зберігаючи при цьому міць та силу, постають у японській міфопоетиці певним ідеалом.

Повага до старих довгожителів відображена в культурі старих очевидців, пов'язаних із процесом епізації міфів. В епоху Середньовіччя міфологічним зводам намагалися надати характеру епічних творів, у дусі методу *сясей* (дослівно «малювання з натури»). Головними принципами цього методу було створення достовірної, не спотвореної фантазією картини світу, тому популярними авторами середньовічних оповідей (*рекісі моногатарі*) були старі-оповідачі. Зображаючи історію Японії, долі знатних родів та імператорів, вони стверджували, що говорять лише про те, що бачили очі та чули вуха [2, с. 123]. Наприклад, 150-річна стара Аяме, оповідачка з «Імакагамі», описувала явно міфологізовану історію періоду 1025–1170 рр., свідком якої вона нібито була в молодості. Образ старих оповідачів автори багатьох «історичних хронік» використовували як гарант істинності змісту твору, а династія старих оповідачів виступала в ролі живого віддзеркалення японської історії [5, с. 215–230].

Довге життя цінилося не лише за можливість спостерігати за історією великої країни. Довголіття, період плідної, мудрої та бадьорої старості, вважали найвищим життєвим благом. Міфологія японців визначає досить конкретну межу між зрілістю та старістю: остання настає після 60 років. Таке розуміння життєвого циклу людини відображено й у кодифікованих джерелах. Наприклад, згідно з «Ріцурьо» (кодексу законів VI–XI ст.), особу до 60 років уважали дорослою, до 65 років – старою, а із 66 років – шановним або шановною [9, с. 22].

Оцінка 60 років як початку старості пов'язана з давнім уявленням про сакральність 60-річного циклу. Такі вірування відображені в старовинному літочисленні, що застосовувалось у Японії до 1873 р., а також у культурі Косін – ушануванні останнього, 60-го року циклу, котрий уважали роком мавпи. В епоху Муроматі (1336–1573) ці вірування даоського походження набули характеру віровчення та були систематизовані в трактаті «Косін енгі». Відтоді вони розповсюдились серед широких верств населення, а в епоху Едо (1603–1868) стали популярними у всій країні. Вважали, що в ніч Косін під час сну людину за її гріхи небесні сили можуть позбавити життя. Тому рекомендувалось усю ніч не спати, а задля захисту від злих духів будувати ритуальні споруди у вигляді невеличких башт [1, с. 74–75]. Однак якщо людина переживала своє 60-річчя, вона мала всі шанси стати щасливим довгожителем.

Култ семи богів щастя Сітіфукудзін пов'язаний із міфологічним осмисленням довголіття, і донині надзвичайно популярний у Японії. Із божественної сімки особливо вшановують двох старців – Фукуродзю та Дзюродзін. Фукуродзю – бог довголіття та багатства, маленький голомозий старий із величезним лобом (уважають, що з роками його череп видовжується). Саме він наділяє людей довголіттям. Дзюродзін – бог мудрості; інколи його зображають як онука Фукурокудзю. Це учений старець із довгою бородою, який опікується довгезелзним списком знань, час від часу поповнюючи його [1, с. 82–83].

Примітно, що семантика ієрогліфа, який спочатку означав «довгі роки», «тривалість життя», «день народження», із часом розширилася: у сучасній японській мові цей знак використовується як будь-яке привітання. Довголіття вважається найкращим побажанням, яке ввійшло в ритуальне повсякдення японців. На синтоїстському святі дітей Сіті-го-сан, сенс якого полягає в посвяченні трьох-п'яти-семирічних малюків, церемонію проводить старійшина. Головним дарунком старого є довгий пучок шовку-сирця: він символізує сиве волосся, до якого дитині бажають дожити. У цьому ритуалі старійшина виступає посередником між дітьми та божественним першопредком *удзігами*, здатним забезпечити благополучне зростання дітей [1, с. 138].

На формування позитивного ставлення до здорового довголіття певним чином вплинули даоські погляди, які поширювалися на островах, починаючи з V–VI ст. Вони сприяли становленню традиційної японської медицини й утвердженню магічної практики – захисної та зловорожої. Захисна магія *кіндзю* була спрямована на підтримання здоров'я і досягнення довголіття, зловорожа (*кодоку* й *енду*) – навпаки, створювала своїй жертві різні негаразди, у тому числі проблеми зі здоров'ям та взагалі життям [6, с. 159–161].

Під впливом даосизму сформувалось уявлення про те, що нерозумна людина, розтрачуючи свої життєві сили, передчасно помирає. Даосизм сприяв і поширенню натурфілософської теорії старіння, яка демонструє ознаки міфологічного мислення. Згідно із цією концепцією в старечому організмі порушується енергетичний обмін, спотворюється циркуляція енергії. Однак її накопичення, затори, витоки можна контролювати, гармонізуючи обіг життєвих ресурсів із космічними процесами [3, с. 12].

Отже, у традиційній японській культурі відповідальність за фізичне здоров'я покладалося на самого індивіда. Люди повинні ретельно доглядати свій організм, оскільки здорове тіло – джерело духу та енергії, радість для батьків. Уважали, що завдяки Небу та батькам усі народжуються здоровими. У подальшому піклування про збереження дарованого потенціалу є обов'язком людини. «Роки життя, даровані Небом, зазвичай довгі. Вони рідко бувають короткими. Проте багато людей, що народжуються здоровими, все ж таки помирають рано (проживши менш ніж 50 років) – вони розтрачують своє первинне здоров'я... Життя людини перебуває не у віданні небес, а в самій людині» [9, с. 53].

Оскільки на індивіда покладається релігійне зобов'язання самому пестувати своє тіло, довголіття в японській культурі та міфології постає ознакою праведності: лише досконала, духовно та фізично гармонізована людина живе довго. З ідеєю здорового довголіття пов'язана специфічна для японського суспільства доктрина *до*, яка відчула значний вплив конфуціансько-даоського світогляду. *До* перекладається як шлях, обов'язок, мораль. Праведне *до* полягає у виконанні низки ритуалів, у тому числі й у шануванні батьків та старших. Прикладом для кожного, хто йде по шляху, мають бути національні герої – мікадо-довгожителі, нащадки богів. Так, міфологічний родоначальник династії Ямато Хоорі (Ямасаті) Сора-цухіко, за легендою, прожив 580 років [10, с. 61]. Історичні хроніки початку I тис. н. е. оповідають про правителів, котрі володарювали дуже довго, у декілька разів

довше, ніж триває звичайне людське життя [7, с. 171–172]. Саме їхня досконалість та наближеність до богів *ками* давала змогу тривалий час уникати дряхлої старості.

Сакралізоване сприйняття довголітньої старості відобразилося і в ритуалах освячення нових побудов. Наприклад, уважали, що перший щойно збудований міст має перейти старий-довгожитель, який прожив благополучно, у супроводі своєї родини [4, с. 328]. У цьому ритуалі простежується віра в магію тотожності: довге та щасливе життя старого мало сприяти надійності будівничої конструкції.

На протигагу культу довголіття, безсмертя в синтоїстській міфології постає як суперечлива цінність, яка не завжди потрібна людині. Це, зокрема, засвідчує легенда про Сентаро, котрий мовився у святилищі на горі Фудзі та отримав у дар маленького паперового журавлика. Після того як Сентаро доторкнувся до нього, він виріс до велетенських розмірів та відніс чоловіка в країну Вічної Молодості. На подив героя, жителі цієї країни весь час приймали отруту, марно намагаючися померти. Невдовзі Сентаро й сам утомився від такого буття. Він повернувся на батьківщину та вдовольнився життям звичайного смертного [4, с. 124]. Показовим є і міф про те, як китайський імператор, що прагнув життя без старості, здійснив паломництво на Фудзі. За легендою, еліксир безсмертя б'є із чарівного джерела на верхівці священної гори. Імператор спробував напій безсмертя, проте його свита побачила його мертвим із посмішкою на обличчі: жадібний правитель пізнав вічне життя через смерть [4, с. 123–124].

Фізичне безсмертя, отже, є метою, недосяжною для звичайної людини. В іншому циклі, оповідах про країну вічного життя Токойо, відображених у міфологічних збірках та в народних віруваннях, безсмертя постає як суто божественне благо. У «Ніхон сьокі» Токойо характеризується як вічна країна, у якій немає старості та смерті, потаємний світ безсмертних богів, до якого неможливо дістатися [1, с. 89]. Великої популярності набув у японській літературі образ гори Хорай – казкового острова, обителі безсмертних. Потрібно зазначити, що в розробленні цих міфоконцептів простежується безумовний вплив міфології даосизму, яка багато уваги приділяє темі безсмертних досконаломудрих мудреців.

Даоський світогляд вплинув на становлення деяких синкретичних неосинтоїстських течій, популярних і сьогодні. Їх адепти намагаються поєднати традиційні синтоїстські вірування з даоською практикою, спрямованою на подолання старості та досягнення безсмертя. Зокрема, засновник *уден синто* («синто традиції ворона») Камо Норікію стверджував, що завдяки очищувальній практиці людина може «повернутися» до «первинної обителі свого розуму-серця», якою є «чудесне тіло, що не відає старості та смерті» [1, с. 268].

Висновки й перспективи подальших досліджень. Міфологія синтоїзму віддзеркалювала основні смислосубтєві постулати традиційного японського світогляду, у тому числі й ставлення японців до старіння та старості. Хоча загалом для японської традиції характерне пієтетне ставлення до старих та старших, зумовлене синтоїстсько-конфуціанським світоглядом, старість у синтоїстській міфології набуває інколи суперечливих характеристик. З одного боку, вона сакралізується, оскільки корелюється з образами божественних правителів та першопредків, з іншого, коли йдеться про фізичне одряхління та втрату репродуктивних функцій, розцінюється як негативне явище. Суспільним ідеалом є міфологізований образ старого довгожителя, який поєднує мудрість і духовну зрілість зі збереженими здоров'ям та міццю, а також є свідком минулих історичних подій та живим носієм давніх традицій. Водночас довголіття в синтоїстській міфології постає як сумнівна цінність. Поодинокі міфологеми подолання старості та набуття завдяки магічній практиці безсмертного тіла, що трапляються в японському фольклорі, мають даоське походження. Подальше дослідження образів старості в синтоїстській міфології дасть змогу глибше зрозуміти геронтологічну ситуацію в Японії, яку наразі вважають однією з найбільш благополучних у світі. Окремим напрямом наукового аналізу може бути розкриття взаємозв'язку автохтонних синтоїстських уявлень про старість зі сформованими під впливом дзен-буддизму та конфуціанства міфоконцептами.

Джерела та література

1. Боги, святилища, обряди Японії : енциклопедія синто / под ред. И. С. Смирнова. – М. : РГГУ, 2010. – 310 с.
2. Вещь в японской культуре : сб. ст. / сост. Н. Г. Анарина, Е. М. Дьяконова. – М. : Вост. лит., 2003. – 262 с.
3. Григорьева Т. П. Красотой Японии рожденный / Т. П. Григорьева. – М. : Искусство, 1993. – 464 с.
4. Дэвис Х. Мифы и легенды Японии / Х. Дэвис ; пер. с англ. О. Д. Сидоровой. – М. : ЗАО Центрполиграф, 2008. – 379 с.

5. Дьяконова Е. М. Старцы-рассказчики в «исторических повествованиях» эпох Хэйан и Камакура (XI–XIV вв.) / Е. М. Дьяконова // История и культура Японии. – М. : Ин-т востоковедения РАН, 2001. – С. 211–234.
6. Игнатович А. Н. Буддизм в Японии. Очерк ранней истории / А. Н. Игнатович. – М. : ГРВЛ «Наука», 1988. – 318 с.
7. Киддер Дж. Япония до буддизма. Острова, заселенные богами / Дж. Киддер ; пер. с англ. О. И. Миловой. – М. : ЗАО Центрполиграф, 2003. – 286 с. – (Загадки древних цивилизаций).
8. Кодзика: записи о деяниях древности: свиток 1-й. Мифы / пер. со старояп. и коммент. Е. М. Пинкус. – СПб. : Шар, 1994. – 309 с. – (Литературные памятники древней Японии).
9. Мещеряков А. Н. Модернизация японского тела: от патернализации к национализации / А. Н. Мещеряков // История и культура традиционной Японии 4 / отв. ред. А. Н. Мещеряков. – М. : Наталис, 2011. – С. 34–48.
10. Накорчевский А. А. Синто. – 2-е изд., испр. и доп. / А. А. Накорчевский. – СПб. : Азбука-классика ; Петербург. востоковедение, 2003. – 448 с. – (Мир Востока).
11. Садокова А. Р. Японский фольклор (в контексте мифолого-религиозных представлений) / А. Р. Садокова. – М. : ИМЛИ РАН, 2001. – 256 с.
12. Япония в эпоху Хэйан (794–1185) : хрестоматия / под ред. И. С. Смирнова. – М. : РГГУ, 2009. – 423 с.

Ангелова Ангелина. Концепция старости, долголетия и бессмертия в мифологии синто. В публикации рассматривается образ старости, сформировавшийся в традиционном японском обществе под влиянием автохтонных верований синтоизма, определяется роль мудреца-долгожителя и старого очевидца в мифологии синто, сравнены архетипы долголетия и бессмертия в религиозных взглядах японцев.

Ключевые слова: геронтософия, синтоизм, мифология.

Angelova Angelina. Concept of Aging, Longevity and Immortality in Shinto Mythology. This publication explores an historical concept of old age formed within the traditional Japanese society influenced by indigenous Shinto beliefs; identifies the role of ancestor worship tradition, old wise man, survivor and old witness in Shinto mythology; compared archetypes longevity and immortality in religious views Japanese.

Key words: gerontosophie, Shintoism, mythology.

Стаття надійшла до редколегії
28.03.2013 р.

УДК 11.111.32:111.12

Олена Арцишевська

Сутнісний аналіз самовизначення людини

У статті дано сутнісну характеристику самовизначення людини, розкрито його значення як передумови її самоздійснення та самореалізації.

Ключові слова: самовизначення, самоздійснення, самореалізація, самосвідомість, система.

Постановка наукової проблеми та її значення. Потреба людини у власному свідомому самовизначенні належить до так званих вищих людських потреб. Зазвичай, ця потреба актуалізується в умовах змін, які відбуваються в навколишньому природному й соціокультурному середовищах та в самій людині й призводять до порушення наявних між ними взаємозв'язків. Особливо інтенсивно такі зміни відбуваються в умовах сучасного суспільства, яке характеризується зростанням динаміки свого розвитку й соціальної мобільності, у зв'язку із чим актуалізація потреби в самовизначенні стає, по суті, перманентною. Потреба у вчасному, якомога повнішому й ефективнішому задоволенні цієї потреби активізує звернення до розгляду вивчення самого феномену самовизначення людини все більшої кількості дослідників.

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. Ще декілька десятиліть тому вітчизняні дослідники основну увагу приділяли переважно питанням професійного самовизначення людини. Останнім часом коло цих питань значно розширилося, і предметами досліджень стали й інші види та форми